

Vafiq
YUSIFLI,
filologiya
elmləri
doktoru

ƏDƏBİ HƏYAT

Lalə Həsənova da çağdaş ədəbi tənqidin sıralarına qatıldı. Onun son on ildəki fəaliyyəti: ədəbi prosesə, müasir ədəbiyyatımızla bağlı məqalələri, icmal yazıları öz elmi səviyyəsi, ədəbiyyata analitik münasibəti, təhlil mədəniyyəti, tənqid janrını spesifikliyi izləmək və qorumaq sayı ilə onu professional bir tənqidçi kimi tanıdır. Xüsusilə, Ədəbiyyat İnstitutunda hər il keçirilən "İlin ədəbi yekunları" müşavirələrində Azərbaycanın rusdilli ədəbiyyatı, ədəbi gəncliyin axtarıları, həmçinin çağdaş nəsrində Qarabağ mövzusu və XX əsr ədəbiyyatımızda bədii-sənədli nəsrin inkişaf yolları ilə bağlı məqalə və icmalları ədəbi tənqidimizdə yeni bir səhifə açır. Bu dediklərim heç də tərif yağışına bürünən tost deyil. Mən çox arzu edirəm ki, Lalə Həsənovanın yenidən çapdan çıxan "Çağdaş ədəbi paradigma: icmallar, məqalələr, düşüncələr" ("Avrora" nəşriyyatı, 2018) kitabını alıb oxuyasınız, heç şübhə eləmirəm ki, siz yeni tipli bir tənqidçi obrazı ilə tanış olacaqsınız.

Lalə Həsənova bu gün müasir ədəbi tənqidin demək olar ki, nadir hallarda müraciət etdiyi, son illərdə də qala unudulmuş bir sahəsi - rusdilli ədəbiyyatımızı tədqiq və təbliğ edir. Azərbaycanca say etibarilə heç də az olmayan, nərs dilində yazan müəlliflərimiz var. Onlar əsasən "Lit. Əzərbaycan" jurnalında yazılarını çap etdirirlər. Kifayət qədər oxucu auditoriyası da var bu müəlliflərin. Onları təkcə Azərbaycanın rusdilli oxucuları deyil, Rusiyada da oxuyur və yaradıcıları haqqında müəyyən rəy formalaşdırırlar. Elə dörd tanınmış yazıçının adlarını çəkmək kifayətdir - bunlar Çingiz Abdullayev, Natiq Rəsulzadə, Tofiq Məlikli və Elmira Axundovadır. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, onların əsərləri vaxtaşırı olaraq Azərbaycan dilinə də tərcümə edilir, kitabları nəşr olunur.

Mahiyyyət etibarilə burada ciddi bir fərq, ayrılıq varmı ki, deyək: sırf Azərbaycan dilində yazan sənətkarlarla rus dilində yazan sənətkarlar bir-birindən seçilir. Rusdilli yazarların əsərlərində də Azərbaycan mühiti və gərçəkliyi, tarixi keçmiş və bu gün, məişəti, həyat tərzini əks olundur. Onların əsərlərində təsvir olunan obrazların əksəriyyəti də azərbaycanlılardır. Yazarların milliyətinə gəlməyə, burada da azərbaycanlı müəlliflər üstünlük təşkil edirlər. Sadəcə olaraq, burada təhsil faktoru əsas amildir. Rus dilində mükəmməl təhsil alan bir azərbaycanlı müəllifin Azərbaycan dilində yazmaması heç də qəbahət sayılmamalıdır. Bunu biz unuduq. Maqşud İbrahimayevün yaradıcılığı timsalında izləməmişikmi?

Lalə Həsənovanın "Azərbaycanın rusdilli ədəbiyyatı-2016" icmal məqaləsində həm konkret olaraq bir ilin ədəbi nümunələri təhlil olunur, həm də rusdillilik ədəbiyyatın keçdiyi inkişaf mərhələlərinə də qısaca nəzər yetirilir. Belə bir fakt təsdiq olunur ki, rusdillilik ədəbiyyatın Azərbaycan ədəbi prosesinin tərkib hissəsidir. İcmal xarakterli məqalədə ədəbi əsərlərin hər biri haqqında məlumat vermək, onların bədii-sənətkarlıq, ideya-məzmun xü-

susiyyətləri barədə qısaca, yığcam sözcüq açmaq ənənəsi mövcuddur və Lalə Həsənova da bu ənənədən kənara çıxır. O, əvvəlcə rusdillilik müəlliflərinin il ərzində çap olunmuş şeirlərinin mövzuları üzərində dayanır - təbiətin təsviri, zaman və insan, doğma məkanlara bağlılıq, gərçəklikdə baş verən hadisələrə münasibət və s. Bəyəndiyi, xoşladığı şeirlərin adlarını da çəkir, amma eyni zamanda, qeyd edir ki: "Əsasən eyni ahəngdə yazılmış bir sıra şeir nümunələri var ki, onlarda poetik təxəyyülün məhdudluğu, müəlliflərin iç dünyalarına qapanmaları müşahidə olunur, fikrin fəlsəfi vəsətim, metaforaların zənginliyi" nəzərə çarpır". Lalə Həsənovanın icmal məqaləsində rusdillilik müəlliflərdən Nicat Məmmədovun, Murad İbrahimbə-

bazi cavanların - "oğulların" "atalara" qarşı inkarçı mövqeyi də diqqətdən yayınmır. Amma bütün bunlar - bizim tənqidi qeydlərimiz - Lalə Həsənovanı o qədər də maraqlandırmır, o, prosesə daha çox diqqət yetirir, ədəbi gəncliyin axtarıları poeziyaya, nəsr və dramaturgiyaya janrları üzrə izləyir, həm ayrı-ayrı müəlliflərin yazılarından söz açır, həm də yeri gəldikcə onların yaradıcılığını bir araya gətirən problemlərdən, yaxud sənətkarlıq məsələlərindən danışır. Əlbəttə, bir mürəzzə daxilində konkret ilin ədəbi gəncliyinin axtarıları bütünlüklə əhatə etmək qeyri-mümkündür, yalnız ayrı-ayrı misallar gətirməklə müəyyən təsvir yaratmaq olar. L.Həsənovanın ədəbi gənclilikə bağlı öz axtarılarına diqqət yetirək:

Nitq hissələri:
Sifətlərlə sevirik,
fəllərlə ayırırıq.

(Fərid Hüseyn)

Kitab dükanı.
İlahi, nə çoxdu yəno
adamsızlıq?!

Park. İşıqlar sönmüş.
Bir qız telefonun işığında
roman oxuyur.

(Qismət)

3. Gənclərin yaradıcılığında poetik dilin yeni imkanlarının yaradılması üzərində qurulan modern poeziya nümunələrini və klassik şeirə xas poetik

LALƏ HƏSƏNOVANIN ƏDƏBİ PARADİQMALARI

youvun, Arif Hüseynovun, Gülşən Tofiqzadənin, Ləman Bağirovanın, Tahirə Cəfərovanın, Yelena Qorinanın nəsr əsərləri haqqında maraqlı təhlillərə qarşılaşırsınız. Bəlkə də bizim oxuculara şeir, əsəst, nəsr, tərcüməçili kimi tanınmış Nicat Məmmədovun yaradıcılığı o qədər də məlum deyil. Amma Lalə Həsənova onun əsərlərindən söz açır, müxtəlif illərdə beynəlxalq mükafatlarla layiq görülmüş bu gənc yazarın bir çox anlayışlara, məlum həqiqətlərə yeni prizmadan yanaşmasını, fərqli çözümlər verməyə çalışmasını misallarla nəzərə çərpdirir. Həm Azərbaycanca, həm də Rusiyada kifayət qədər tanınan Murad İbrahimayevün "Şəbəke" povesti isə müasir Azərbaycan nəsrinin yeni uğuru kimi qiymətləndirilir. Ən başlıcası odur ki, Murad İbrahimayevün povestində ciddi bir problemin bədii təəcəssümü ilə qarşılaşırsınız, milli-mənəvi dəyərlərin təbliği, insana inam təkca bu povestdə deyil, onun hekayələrində də diqqəti cəlb edir.

Lalə Həsənovanın rus dilində yazan müəlliflərin yaradıcılığı ilə bağlı fikrini və mülahizələri hər haiddə, ədəbi tənqidimizdə məlum boşluğa aradan qaldırır. Onun icmallarından bir qismi də müasir ədəbi gəncliyin axtarılarına həsr olunub. Ədəbi tənqidimizdə bu mövzu kifayət qədər işıqlandırılır: ayrı-ayrı tənqidçilər ayrı-ayrı cavanların şeir və hekayələri, işıq üzü görmüş ilk kitabları haqqında məqalələr, rəsenzalyalar yazırlar, nadir hallarda olsa da, gəncliyin axtarıları ilə bağlı icmal məqalələr də diqqəti cəlb edir. Lakin 2014-cü ildən başlayaraq Ədəbiyyat İnstitutunda - "İlin ədəbi yekunları" müşavirəsində "Ədəbi gənclik" mövzusunda ayrıca bir mürəzzə də dinlənilir. Və qeyd edək ki, Lalə xanım həmin müşavirələrdə "Ədəbi gəncliyin yaradıcılıq axtarıları" mövzusunda ilk mürəzzələri (2014-2015) müəllifdir.

Çağdaş ədəbi gənclik müxtəlif, dəyərli ki, həm də rangarəng üslub və təməylləri ilə diqqəti cəlb edir. Müstəqillik dönməsi ədəbi gəncliyin sovet dövründəki bir çox məhdud, hətta birtərəfli axtarılarından xilas etdi. İndi ədəbi gənclik üçün nə mövzu məhdudluğu var, nə də Qərb ədəbiyyatına üz tutmağın qadağaları. Hərçənd ki, ədəbi gəncliyin "mənzərəsində" müəyyən xaos və hərəmçilik, bəsit və sönük yazıların meydan sulaması,

1. Gənc şairlərin şeirlərində "nəsləmə prosesi" diqqəti cəlb edir. "Dəyişən obrazlı" qalıya sistemi, ənənəvi mövzuların fərqli kontekstdə cəmləndirilməsi, ənənəvi poeziyaya müxaliflik nəticədə ümumən poetik əsərin tamamilə deformasiyası, nəslə nəzm arasında sərhədin itməsi müşahidə olunur". L.Həsənova Nərimin Kamalın, Sevinc Elsevərin və Fərid Hüseynin şeirlərində nəzərə çərpan bu prosesi diqqətlə izləyir. Amma eyni zamanda, bu cavanların şeirlərində maraqlı poetik tapıntıları, fərqli obrazlılığı da qeyd etməyi unutmur. Məsələn, Sevinc Elsevərin "Süprüülüb atılan kədərlər" şeirini misal gətirir:

Gözəllik salonlarında
Süpürülürək xakəndazlara yığılan saçlar
Kadın şəkildir bir az da...
Sən o kədəri süprüüb atdıqca
Yəna uzanar
Yəna gələ...

"Bu parçada qadın gözəlliyinin zahiri atributu olan saçların, sahibinin səssiz fəryadının qurbanına çevrilməsi göstərilir. Öz kədərinə, nifrətinə ətrafındakılara bildirməyib içində yaşayan, uğursuzluqlarının itqatını kimsəyə deyil, öz gözəlliyinə yönəldən qadının əzmi və gücsüzlüyü ifadə olunur".

2. Gənclərin yaradıcılığında yapon şeir forması olan haykulara müraciət eksperiment kimi diqqəti cəlb edir. Bu xüsusda söz açmaqla L.Həsənova gənc yazarların eksperimentlərə üz tutmasının uğurlu, uğursuzmu başa gəldiyini bəyan edir. Doğrudan da, yapon şeirinə təkca cavanlar deyil, yaşlı şairlərin də müraciət etməsi maraqlı hadisədir. Amma bu maraqlı hadisə bəzən formal xarakter daşıyır. Təbii ki, bu prosədə yapon şeiri Azərbaycan poeziya məkanında çox zaman özəllik kəsb edə bilmir. Fərid Hüseynin minimalist şeirləri L.Həsənovanın fikrincə, bəzən ifadə etdiyi fikirlərin fəlsəfi ifadəsi uğurlu olmasa da, yeni forma axtarıları kimi diqqət doğurur. Qismətin haykularında isə gündəlik rastlaşdığımız anlayışlar, məkanlar fərqli anlam kəsb edir.

Çiçəklər öz rənglərinə
inanmırlar-
Solurlar...

(ardı var)

